

Kant'ta Ruhun Basitliği Safsatası

FATİH ÖZGÖKMAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türkiye
Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Türkiye
fatihozgokman@comu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-6644-7177>

Öz

Ruhun basitliği argümanı, Platon ve Kartezyen felsefe tarafından savunulduğu üzere, düşünen şeyin bedeninin bölünmesiyle eksilmediğinden dolayı basit olduğunu ve bu nedenle bedenden farklı bir töz yani ruh olduğunu çıkarırsar. Ancak Kant ruhun basitliğini, hareketin basit olduğu tanımına göre ruhun da böyle bir hareket olduğu için basit olduğu şeklinde bir çıkarımdan türetir. Buna göre Kant basitlik çıkarımını mantıksal bakımdan yanlış yani safсата olmakla suçlar. Bununla birlikte Kant'ın safсата olmakla suçladığı çıkarım Kartezyen felsefenin savunduğu ruhun basitliği argümanı değildir. Ayrıca Kant bu çıkarıma karşı üç argüman ileri sürer. Birincisi, ruhun basitliği iddiasının sezgisel içeriğe sahip olmadıkça bilgi değeri taşımayacağıdır. İkincisi, ben bilincinin basitliğinin ruhun basitliğini kanıtlamayacağıdır. Üçüncüsü ise ruhun, bedeninin nedeni numenden ayırt edilemeyeceğinden dolayı bedeninin ortadan kalkmasıyla düşünmenin de ortadan kalkabileceğidir. Ancak birçok insanın aynı anda bireysel olarak düşündüğü kavramlardan anlamlı bir önermenin meydana gelmemesi gerçeği, ruhun basitliğine dair dolaylı bir sezgi sayılabilir. Yine bilincin basitliğinin ruhun basitliğinden kaynaklandığını söylemek yanlış olmaz. Değilse bilincin basitliği nedensiz yani kendi kendine ortaya çıkmış sayılır. Dahası bedeninin ve düşüncenin tek bir tözün ilineklere olması beden ilineğinin ortadan kalktığında düşünce ilineğinin de ortadan kalkmasını gerektirmez.

Anahtar Kelimeler: Ruh, Ölümsüzlük, Basitlik, Çıkarım, Safсата.

The Paralogism of Simplicity of Soul in Kant

Abstract

The argument for the simplicity of the soul, as defended by Plato and Cartesian philosophy, deduces that the thinking thing is simple because it is not diminished by the division of the body, and is therefore a different substance from the body, namely the soul. However, Kant derives the simplicity of the soul from an inference that according to the definition that the movement is simple, since the soul is such a movement, it is also simple. Accordingly, Kant accuses the inference of simplicity as being logically wrong, that is, sophistication. However, the inference that Kant accuses of being sophistication is not the simplicity of the soul argument advocated by the Cartesian philosophy. Kant also puts forward three arguments against this inference. The first is that the claim of the simplicity of soul has no knowledge value unless it has intuitive content. Second, the simplicity of self-consciousness does not prove the simplicity of the soul. The third is that since the thinking soul cannot be distinguished from the noumena

which is the cause of the body, thinking can disappear with the disappearance of the body. However, the fact that no meaningful proposition is formed from the concepts that many people think of individually at the same time can be considered an indirect intuition about the simplicity of the soul. Again, it would not be wrong to say that the simplicity of consciousness stems from the simplicity of the soul. Otherwise, the simplicity of consciousness is considered to have arisen without cause, that is, by itself. Moreover, the fact that the body and thought are the accidents of a single substance does not necessitate that the accident of thought disappears when the accident of the body disappears.

Keywords: Soul, Immortality, Simplicity, Inference, Sophistication.

Giriş

Ruhun basitliği düşüncesi, ilk olarak Platon (ö. MÖ 348) tarafından ortaya konduğu üzere, kısaca ruhun birçok parçadan bileşik olmadığını ifade eder. Bu nedenle bileşik olan bedenin bölünmesi veya dağılması ile ruhun da dağılmayacağı ve ölmeyeceği sonucu çıkarılır. Daha sonra Rene Descartes (ö. 1650) kendisinin düşündüğünde tek bir şey olarak düşündüğünü yani birçok parçadan oluşan bileşik bir şey değil basit bir ruh olduğunu, bunun aksine bedenin ise sonsuza dek bölünebileceğini ve dolayısıyla bedenin bölünme yoluyla dağılmasının ruhun düşünmesinden hiçbir şeyi eksiltmeyeceği sonucunu çıkarır. Bu, Descartes'a göre ruhun bedenden farklı bir töz olduğunun kanıtını oluşturur.¹ Gottfried Wilhelm Leibniz (ö. 1716) de cisimlerin bileşik olduğunu ve maddesel olmayan basit tözlerden meydana geldiğini ileri sürer. Ona göre basit tözler maddesel olmamalarından dolayı monad olarak adlandırılır² ve ruhlar da basit olmaları bakımından birer monad sayılır. Öyle ki eğer düşünebilen, duyumsayan ve algılayan töz, bileşik bir cisim mesela bir makine olsa onun hiçbir yerinde düşünen, duyumsayan ve algılayan şeye rastlanılmaz. Bu da düşünen, duyumsayan ve algılayan şeyin bileşik değil, basit olduğunu kanıtlar.³ Bütün bunlara göre basitlik özelliği aslında düşünen şeyin bir ruh yani gayri cisimsel varlık olduğunu ifade eder.

Ancak Immanuel Kant (ö. 1804) *Saf Aklın Eleştirisi*'nin A edisyonunda, ruhun basitliği için kendisinin formüle ettiği bir çıkarım verir. Bu çıkarım kısaca bileşik olarak görülemeyen hareketin basit olduğu tanımına göre, ruhun da bileşik olarak görülemeyen hareket olduğu için basit olduğu sonucuna ulaşır. Kant bu çıkarımı mantıksal bakımdan yanlış yani safсата olmakla suçlar. Ona göre bu çıkarımda safсата yani mantıksal yanlışlık ise

¹ Rene Descartes, *Meditations on First Philosophy with Selections from the Objections and Replies*, 61.

² G. W. Leibniz, "Monadology," 268.

³ Leibniz, "Monadology," 270.

akıl yürütmenin öncüllerinde orta terimin birbirinden farklı iki anlamda kullanılmasından dolayı ortaya çıkar. Ancak eğer çıkarımın orta terimi incelenirse öncüllerde farklı anlamlarda kullanılmasının mümkün olmadığı görülebilir. Dahası Kant'ın verdiği bu çıkarımın, Kartezyen felsefenin ruhun basitliğini çıkarsamak için kullandığı argüman olmadığı söylenebilir. Çünkü Kant'ın mantıksal bakımdan yanlış saydığı çıkarım cisimlerin hareketinin basitliğinden yola çıkarken Kartezyen argüman ruhun cisimlerden tamamen farklı olmasına dayanır. Öyle ki cisimler bölünür ve eksilirken ruh bölünmez ve eksilmez. Dolayısıyla Kartezyen ruhun basitliği argümanı, Kant'ın mantıksal olarak yanlış saydığı çıkarım değildir.

Ayrıca Kant, kendisinin formüle ettiği basitlik çıkarımına karşı toplamda on sekiz paragrafta üç argüman ileri sürer. Bunlardan birincisi, ruhun basitliğinin sezgisel içeriğe yani deneye dayanmadıkça bilinmeyeceğidir. Buna karşın öncelikle ruhun basitliğine dair sezgisel içerik talep etmek, onun bir cisim olmasını istemek demektir ki bütün cisimler bileşik olduğu için doğrudan bir sezgisel içerik ruhun basitliğinin bilgisini veremez. Dahası birçok insanın bir araya gelmesiyle oluşmuş örneğin bir sınıf gibi bileşik yapının aynı anda düşündüğü kavramlarla anlamlı bir düşünce oluşturamaması deneyi, ruhun basitliğine dair dolaylı bir sezgi sayılabilir. İkincisi, bilincimizin basitliğinden düşünen ruhun basitliğinin çıkarsanamayacağıdır. Buna karşılık ise bilincimizin basitliğinin ruhun basitliğinden dolayı olduğunu söylemek daha doğru görünür. Çünkü bileşik bir nedenden basit bir sonucun çıkması durumunda, sonuçtaki basitlik niteliği hiç yoktan meydana gelmiş sayılır. Halbuki yokluk hiçbir şeyin nedeni sayılmaz. Üçüncüsü ise düşünen ruhun, bedeninin de nedeni olan bilinmeyen bir tözden yani numenden ayırt edilemeyeceğinden dolayı bedeninin ortaya kalkmasıyla düşüncenin de ortadan kalkabilecek olmasıdır. Buna karşılık ise beden ve düşüncenin aynı numenin ilineklere olduğu kabul edilse bile beden ilineğinin ortadan kalkmasının düşünce ilineğinin de ortadan kalkmasını gerektirmeyeceği düşünülebilir. Çünkü beden bileşik iken düşünce basittir.

Yukarıda ortaya konduğu üzere makale, Kant'ın ruhun basitliğiyle ilgili mantıksal bakımdan yanlış olarak sunduğu çıkarımı ve ona yönelttiği üç argümanı tartışmayı amaçlamakta ve ruhun basitliği çıkarımını çürütmek için yeterli görünmediklerini savunmaktadır.

1. Ruhun Basitliği Safsatasının İki Formu:

Kant “Basitlik Hakkında İkinci Safsata” başlığı altında ruhun basit olduğuna dair şu çıkarımı verir:

Hareket eden birçok şeyin birleşmesi (sonucu) olarak görülemeyen hareket, basittir.

Şimdi, ruh veya düşünen ben böyle bir şeydir.

O halde aynı şekildedir.⁴

Bu çıkarım kısaca şu şekilde düşünülebilir: Hareket basittir, ruh da bir harekettir, o halde ruh basittir. Öncülleri incelendiğinde kanaatimizce büyük öncül sezgi nesnelere hareketinden yola çıkarak bir basitlik tanımı yapar. Bu tanıma göre birçok parçadan oluşmayan hareket basit olarak nitelendirilir. Küçük öncül ise yukarıda verilen basitlik tanımına göre ruh veya düşünen bir şey olarak benim de bileşik olmayan bir harekete sahip olduğumu ileri sürer. Sonuç ise bütün bunlardan benim de bir ruh olarak basit olmam gerektiğini çıkarır. Bu akıl yürütmeyi Kant ruhun basitliği hakkında bir safsata yani mantıksal bakımdan yanlış çıkarım olarak sunar, fakat neden mantıksal olarak yanlış olduğunu söylemez. Patricia Kitcher da Kant’ın, argümanı düşüncenin basitliğinden düşünen şeyin basitliğine doğru hareket ediyor olarak gördüğünü ve bu hareketin de aslında büyük öncül tarafından sağlandığını söyler. Ona göre bu nedenle çıkarımın büyük öncülü Kant tarafından doğru kabul edilemez.⁵ Bununla birlikte büyük öncülün yanlış olması, bir öncülün gerçeğe uymadığı anlamına gelir. Fakat bu durum çıkarımın mantıksal bakımdan yanlışlığını gerektirmez. Halbuki Kant bu çıkarımı öncüllerinin yanlışlığından dolayı değil, tam aksine akıl yürütmenin şekli bakımından yani mantıksal açıdan yanlış çıkarım saymaktadır.

Kant’a göre bir çıkarımdaki mantık yanlışlığı, her iki öncülde de tekrar eden orta terimin farklı anlamlarda kullanılmasından doğar.⁶ Bu çıkarımda ise orta terim, “birçok şeyin birleşmesi (sonucu) olarak görülemeyen hareket” ifadesidir ve öncüllerde iki farklı anlamda kullanılması söz konusu değildir. Dolayısıyla bu çıkarım mantıksal olarak yanlış sayılamaz. Fakat Kant’ın bu çıkarımı mantıksal olarak yanlış sunmasının nedeni, orta terimin küçük öncülde ruh ile ilgili olmasıdır. Öyle ki, büyük öncülde hareket sezgi nesnelere ait olarak düşünülürken küçük öncülde sezgi nesnesi olmayan ruhla ilişkilendirilir. Kant ise orta terim, sezgi nesnesi olan ve olmayan iki

⁴ Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, 417, A351.

⁵ Patricia Kitcher, “Kant’s Paralogisms,” 540.

⁶ Kant, *Critique of Pure Reason*, A341/B399.

farklı şeyle ilişkilendirildiği için bu çıkarımı mantıksal olarak yanlış sayar. Ancak bu da bir mantık yanlışı olarak görülmez.

Burada Kant, Kartezyen ruhun basitliği argümanını, düşünceyi sezgi nesnesi cisimlerin hareketine benzeterek hareketin basitliğinden düşüncenin basitliğini çıkarsamakla suçlar. Çünkü Kant'a göre cisimlerin hareketinin basitliğinden düşüncenin de bir hareket olduğu için basitliği mantıksal olarak geçerli bir şekilde çıkarsanamaz. Bununla birlikte Kant'ın verdiği bu çıkarım, aslında Platon ve daha sonra Descartes ile Leibniz tarafından savunulan ruhun basitliğinin argümanı olmaktan uzak sayılır. Çünkü Platon, Descartes ve Leibniz'in ileri sürdüğü ruhun basitliği argümanı, sezgi nesnesi cisimlerin hareketine dayalı bir basitlik tanımından hareket etmez. Onlara göre cisimler bileşiktir ve bu nedenle bölünür, dahası eksilir. Dolayısıyla bileşik şeylerin hareketinin de bileşik olduğu düşünülür. Çünkü cisimlerdeki bir parçanın eksilmesi, onların neden olduğu hareketi ortadan kaldırır. Fakat düşünce, bölünmez ve dahası beden parçalarının eksilmesiyle eksilmez. Dolayısıyla düşünce, cisimlerin hareketine benzetilemez. Bu nedenle Kartezyen argüman ruhun basitliğini sezgi nesnesi cisimlerin hareketinin basitliğinden çıkarsamakla suçlanamaz.

Kant ise "Aşkınsal Psikolojinin İkinci Safsatasının Eleştirisi"nin birinci paragrafında kendi verdiği argümanı "sırf sofistik bir oyun" değil, tam aksine "tüm diyalektik çıkarımların Aşıl'ı" olacak derecede güçlü olarak niteler ve ikinci paragrafta açıklamak üzere yeniden şu şekilde ifade eder:

Her bileşik şey birçok parçadan oluşur. Aynı şekilde bileşik bir şeyin hareketi de birçok parçanın hareketinin ortaklaşa sonucu olarak ortaya çıkabilir. Örneğin, bir cismin hareketi, onun tüm parçalarının ortak hareketinin bir sonucu olarak gerçekleşebilir. Bu durum dış nesnelerin hareketinde geçerlidir, fakat içsel harekette geçerli görülemez. Örneğin, insan düşüncesi de bir tür harekettir, fakat bu şekilde birleşik bir sonuç olarak değerlendirilmez. Çünkü;

Bileşik şeyin düşündüğünü varsayalım; o halde onun her parçası, düşüncenin bir parçası olurdu, fakat parçalar sadece birlikte olduklarında tüm düşünceyi ilk kez içerirdi. Şimdi bu, çelişik olurdu. Çünkü farklı varlıklar arasında bölünebilen tasarımlar (örneğin, bir mısranın tek tek kelimeleri) asla tüm bir düşünceyi (bir mısrayı) oluşturmaz, düşünce asla böyle bileşik bir şey içinde bulunamaz.⁷

⁷ Kant, *Critique of Pure Reason*, 418, A352.

O halde bir düşünce bileşik bir şeyde içerilemez ve sonuçta düşünen bir şey, mutlak olarak tek bir şey yani basit olmayı gerektirir. Çünkü eğer bir düşünce basit bir şey ise onu üreten tözün de yani ruhun da basit olması gerekir.

Bu haliyle Kant bize başlangıçta verdiği çıkarımı yeniden daha açık olarak formüle etmek ister, fakat ikinci form orijinal çıkarımla tam olarak aynı sayılmaz. Çünkü orijinal çıkarımda büyük öncül bir hareketin basit olduğunu, küçük öncül ise ruhun da basit bir hareket olduğunu ifade eder. İkinci formda ise özellikle büyük öncülü açıklarken cisimlerin hareketlerinin de bileşik olduğunu söylerken daha sonra düşüncenin hareketinin böyle bileşik olamayacağını kabul eder. Bu durumda ikinci formun, cisimlerin hareketi ile düşüncenin hareketi arasında ayrıma gittiği için Kartezyen basitlik argümanına benzediği düşünülebilir, fakat hâlâ düşünceyi cisimlerin hareketine benzettiği için orijinal formdan farklı sayılmaz.

Ayrıca Kant'ın bu haliyle ikinci formun bazı öncüllerini kabul ettiğini söylemek doğru olur. Çünkü bir mısranın parça parça birçok özne tarafından düşünülemeyeceği örneği, Kant epistemolojisinin de gereği olarak doğru görünür. Çünkü Kant, kavramlarla sezgilerin eşleştirilmesinden bilginin doğabilmesi için "bilincin birliğini" şart koşar. Ona göre eğer bilincin birliği bulunmazsa, sezgiler ve düşünceler benim sezgilerim ve düşüncelerim olmaz.⁸ Bu durumda Kant orijinal çıkarımın ve onu açıkladığı ikinci formun küçük öncüllerini onaylamış görünürken neden mantıksal yanlış çıkarım saydığının gerekçesini vermiş değildir.

C. Thomas Powell da Kant'ın basitlik mantıksal yanlış çıkarımı ile onu açıklamak için verdiği ikinci formu birbirine benzer bulmaz, ikinci formu öncekinden ayırt etmek için anti-rasyonalist'in argümanı olarak adlandırır ve bizzat Kant'ın cümleleriyle şu şekilde ifade eder:

- i. Her bileşik şey, farklı tözlerin toplamıdır ve bileşik bir şeyin hareketi de farklı hareketlerin toplamıdır.
- ii. Hareket eden birçok tözün iş birliğinden doğan bir etki, özellikle sadece dışsal olduğunda (örneğin, bir cismin hareketinin onun parçalarının bileşik hareketi olması durumunda) mümkündür.⁹
- iii. Düşünen bir varlığa ait içsel olaylar olarak düşünceler ise dışsal olaylardan farklıdır.
- iv. Çünkü düşünen bir şeyin bileşik olduğunu varsayalım.

⁸ Kant, *Critique of Pure Reason*, 232, A106-107.

⁹ C. Thomas Powell, *Kant's Theory of Self-Consciousness*, 92.

- v. O zaman onun her bir parçası düşüncenin parçaları olurdu ve hepsi birlikte olduğunda ancak tüm düşünceyi içerirdi.
- vi. Fakat bu tutarlı olarak savunulamaz. Çünkü (örneğin, bir mısranın kelimeleri gibi) tasarımlar farklı varlıklar arasında dağıtılsa hiçbir zaman tüm bir düşünceyi (bir mısrayı) oluşturmaz.
- vii. Dolayısıyla bir düşüncenin özsel olarak bileşik bir şeyde içerilmesi imkânsızdır.
- viii. Sonuç olarak bir düşüncenin mutlak olarak basit olan tek bir tözde bulunması mümkündür.¹⁰

Powell'a göre bu çıkarımın birinci öncülü, yanlıştır. Bazı bileşik maddelerin etkileri onun parçalarının ortak etkisi olsa bile özellikle kimyasal bileşikler söz konusu olduğunda bu durum tamamen yanlıştır. Örneğin, kloroformun bilinci ortadan kaldırma veya 61 derecede kaynama gibi özellikleri bulunur, fakat bu özelliklerin hiçbiri bu kimyasalın içerdiği karbon, oksijen ve klorin maddelerinin ortak bir sonucu değildir.¹¹ Dolayısıyla bileşik şeylerin hareketi veya etkisi onları oluşturan parçalara indirgenemez ve dolayısıyla bileşik sayılmaz. Buna göre Powell hareketin bileşikliğini iddia eden birinci öncülü yanlış bulur ve bu tespit orijinal çıkarımın büyük öncüldeki hareket tanımına uygun düşer.

Fakat Powell'a göre bu çıkarım için bundan daha önemli olan öncül, ruhun bir hareket olmasına rağmen bileşik bir şey olamayacağı iddiasıdır. Kant'ın bu öncül için verdiği kanıt mısra örneğidir. Bu örneğe göre bir mısranın her bir kelimesi farklı bir insan tarafından düşünülse hiçbir zaman tek bir mısrayı oluşturamaz. Tüm kelimelerin bir mısrayı oluşturabilmesi için tek bir kişi tarafından düşünülmesi gerekir. Kant da bu nedenle kendi epistemolojisinde ardışık tecrübelerin birbiri ile zamanda tek bir özneye ait olacak şekilde sentezlenmesini yani birleştirilmesini gerekli bulmuştur. Bu durum, en iyi şekilde bir önermenin oluşturulması ile gösterilebilir. Örneğin, "kar beyaz-dır" gibi bir önermenin her bir kavramının A, B ve C gibi üç farklı kişi tarafından düşünüldüğünü varsayalım. A kişisi "kar" fikrini, B kişisi "beyaz" fikrini ve C kişisi de "dır" fikrini düşünsün. Bu durumda hiç kimsenin "kar beyazdır" önermesine sahip olduğu söylenemez. Bu örneğin de gösterdiği gibi eğer düşünen şey başka birtakım bilinçlerden birleşmiş olsa farklı bilinçler hiçbir şekilde birbirinin düşüncelerine sahip olamaz.¹²

¹⁰ Powell, *Kant's Theory of Self-Consciousness*, 93.

¹¹ Powell, *Kant's Theory of Self-Consciousness*, 93-4.

¹² Powell, *Kant's Theory of Self-Consciousness*, 95-6.

Buna göre Powell ikinci form ile Kant'ın basitlik safatasına yani mantıksal yanlış çıkarımına karşı bir argüman ortaya koyduğunu savunur ve en azından öncüllerden bazılarını kabul ediyor görünen Kant'ın bu rasyonalist argümana itirazının ne olduğu sorusunu sorar. Powell'a göre birinci öncülü Kant'ın kabul edip etmediği açık değilse de reddetmesi gerekir. Kant ikinci öncülü de açık biçimde kabul etmez. Bunun aksine 3-6 numaralı öncülleri Kant'ın kabul ettiği hiç şüphe götürmez. Çünkü bu öncüllerin Kant tarafından kabul edilmesi, bilginin oluşması için benliğin eşzamanlı birliği şartının bir gereğidir. Fakat argüman bundan hareketle kendinde varlık olarak ruh hakkında basitlik iddiasında bulunur. Buna göre Powell, Kant'ın bu çıkarımın 3-6 numaralı öncüllerini kabul ettiğini fakat geriye kalan son iki öncülde ise düşünen bir şeyin yani ruhun kendinde varlık olarak nasıl olması gerektiğini söylemeye başladığında argüman ile anlaşmasının sona erdiğini söyler.¹³ Çünkü 7 ve 8 numaralı sonuç önermelerindeki "özel olarak bileşik" ve "mutlak olarak basit" ifadeleri, kendinde varlıklara göndermede bulunuyor olarak anlaşılırsa Kant için kabul edilmesi imkânsız sayılır.¹⁴

Bununla birlikte Powell'ın ikinci formu mantıksal yanlış çıkarıma karşı birinci argüman olarak görmesi doğru görünmez. Çünkü Kant ikinci formu mantıksal yanlış çıkarımı açıklamak için verir. Bu nedenle ikinci formu Kant çıkarımın orijinal formunu açıklamak için verdiği için dolayı kanaatimizce ikinci formdaki 1-2 numaralı öncüllerin birinci formun büyük öncülüne, 3-6 numaralı öncüllerin de küçük öncüle ve 7-8 numaralı öncüllerin de sonuç önermesine denk olduğu söylenebilir. Buna göre Kant'ın, argümanın ilk formunun küçük öncülünü ve küçük öncüle anlamca tekabül eden ikinci formun 3- 6 numaralı öncüllerini kabul ettiği açıktır. Yani Kant, aslında kendi epistemolojisinin de bir gereği olarak, düşüncenin bir hareket olarak basit olduğunu onaylar. Fakat Kant'ın ilk formda büyük öncülü ve ikinci formda 1-2 numaralı öncülleri reddettiği açık değildir. Çünkü birinci formda büyük öncül sadece bir tanım vermektedir. Bu nedenle Kant'ın basitlik tanımını reddettiğini düşünmek için bir gerekçe ortada görünmez. Dolayısıyla bu argümanın iki formunda da Kant'ın öncülleri reddettiğini düşünmek doğru görünmemektedir. Bütün bu öncüller kabul edildiğinde ise sonuç geçerli olarak çıkar. Fakat buraya kadar Kant hiçbir şekilde basitlik çıkarımının iki formu için de bir ret gerekçesi vermez. Bununla birlikte Kant tarafından rasyonel psikolojinin yanlış bir mantıksal çıkarımı

¹³ Powell, *Kant's Theory of Self-Consciousness*, 96.

¹⁴ Powell, *Kant's Theory of Self-Consciousness*, 97.

olarak sunulduğu için bu çıkarımın birinci ve ikinci formunun Kant için geçerli olduğu düşünülemez.

2. Ruhun Basit Olduğu Bilinemez

Kant rasyonel psikolojiye atfettiği çıkarımı şimdiye kadar mantıksal yanlış çıkarım olarak nitelemekle yetinmiş iken üçüncü paragrafta ona karşı birinci argümanını ileri sürer. Bu doğrultuda Kant basitlik mantıksal yanlış çıkarımının kanıtlamaya çalıştığı şeyin, bir düşüncenin ancak tek bir özne tarafından oluşturulabileceği iddiası olduğunu tespit eder ve bu iddianın da sadece kavramlarla analitik olarak kanıtlanamayacağını söyler.

Çünkü birçok tasarımdan oluşan bir düşüncenin birliği, bileşiktir ve sırf kavramlarla ilgili olduğu sürece, (bir cismin hareketinin onun tüm parçalarının bileşik hareketi olması gibi) iş birliği yapan tözlerin bileşik birliğiyle ilişkili olabilir.¹⁵

Yani kavramlara sahip olması bakımından bir düşünce, bileşik bir şeydir ve bu nedenle birden çok öznenin bileşik hareketinin sonucu olarak düşünülebilir. Kant bu durum için hareketi aslında bütün parçalarının hareketinin sonucu olan bir cismi veya bedeni hatırlatır. Buna göre tıpkı bir cisim gibi düşünce de her bir kavramının kendisi tarafından düşünülebildiği birden çok düşünen şeyin bir araya gelmesinin sonucu olarak ortaya çıkmış olabilir. Dolayısıyla bu akıl yürütmenin iddiası analitik yani sırf kavramlarla *a priori* olarak bilinemez. Aynı zamanda sentetik *a priori* olarak da bilinemez. O halde bu iddianın doğruluğunu bilmek için sezgisel içerik yani deney gereklidir. Fakat Kant için öznenin basitliğinin veya birliğinin zorunlu olduğunu deney bize veremez. Çünkü deneyin kendisi bize zorunluluk bildirmez. Dolayısıyla bir düşüncenin ancak tek bir özne tarafından meydana getirilebileceği empirik olarak da bilinemez.¹⁶

Powell'a göre Kant bir önermenin doğru olabilmesi için analitik, empirik ve sentetik *a priori* olacak şekilde üç yol belirler. Bu doğrultuda Kant bir düşüncenin düşünen varlığın birliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkabileceği iddiasının analitik olarak doğru olamayacağını söyler. Diğer bir deyişle birçok kavramdan oluşan düşünce de birden çok tözün birlikte çalışmasının sonucu olabilir ve düşüncenin yapısında bunun imkansızlığını ortaya koyacak bir kanıt bulunmaz. Powell'a göre bu noktada Kant birçok düşünen tözün bir düşüncenin sahibi bilincin parçaları olduğunu veya birden fazla düşünen tözün ortak birliğinin bir düşünceyi oluşturacağını

¹⁵ Kant, *Critique of Pure Reason*, 418, A353.

¹⁶ Kant, *Critique of Pure Reason*, 418, A353.

iddia ediyor olamaz. Çünkü “Kant için çeşitli düşünen varlıkların kolektif birliği mantıksal olarak imkansızdır.” Dolayısıyla “Kant’ın işaret ettiği şey”, “düşüncenin kavramlarında veya düşünen ‘ben’de düşünen şeyin -numenal düzeyde- bileşik bir şey olma imkanını ortadan kaldıracak hiçbir şey bulunmadığıdır.”¹⁷

Melnick de ikinci paragrafta rasyonel psikolojinin mısra örneğini kabul ediyor görünen Kant’ın üçüncü paragrafta mısra örneğine aykırı başka bir tutum takındığını tespit eder. Çünkü Kant ikinci paragrafta içsel bir hareket olarak düşüncenin dışsal bir hareket olarak cismin hareketinden farklı olduğunu kabul ederken üçüncü paragrafta bu ayrımı göz ardı eder. Öyle ki burada açık bir şekilde bir cismin hareketinin onun farklı parçalarının bir araya gelmesinin sonucu ortaya çıkması gibi düşüncenin de birden çok öznenin bir araya gelmesinin sonucu olmasına imkân tanır. Artık burada Kant’ın düşüncenin içsel hareketinin, mısra örneğinin ifade ettiği durumla ilişkisiz olduğunu düşünüyor olması gerekir.¹⁸ Bu nedenle Melnick de Kant’ın düşüncenin içsel hareketinin bileşik olmayacağı iddiasının, mısra örneğinin ifade ettiği durumla ilişkisini neden reddettiğini sorgular. Melnick’e göre Kant kısaca birçok kavramı düşünen bir şeyin bileşik olamayacağı iddiasının analitik doğru olmadığını söyler. Diğer bir deyişle düşünce bileşik ise düşünen şey neden bileşik olmasın? Çünkü düşünce birçok kavramdan oluşan bileşik bir şey ise aynı şekilde düşünen şey de birden çok tözden bileşik bir şey olabilir ve bunda bir çelişki ortaya çıkmaz. Örneğin, ben kendimi düşündüğümde düşüncemin her bir parçasını düşünen birden fazla tözden bileşik olmamda bir çelişki bulunmaz. Bende düşüncenin bir parçasını düşünen küçük insanlar olduğunu varsaysam bundan benim düşünemeyeceğim sonucu çıkmaz. Yine bir önermenin her bir kelimesini başka insanlar düşünse bu durum tüm önermeyi kimsenin düşünemeyeceği anlamına gelmez.¹⁹

Görüleceği üzere Powell’ın yorumu kendi içinde ve Melnick’in yorumu ile ciddi bir uyumsuzluk gösterir. Powell, Kant’a göre düşünen bir şeyin bileşik olmasını mantıksal olarak imkânsız görürken aynı zamanda düşünen şeyin bileşik olma imkanını ortadan kaldıracak bir engel olmadığını söyler. Melnick de düşünen tözün bileşik olmasının Kant için çelişik sayılmayacağını ileri sürer. Fakat yorumcuları böyle farklı düşünmeye sevk eden şey aslında Kant’ın ikinci paragrafta içsel bir hareket olarak

¹⁷ Powell, *Kant’s Theory of Self-Consciousness*, 97.

¹⁸ Arthur Melnick, *Kant’s Theory of the Self*, 40.

¹⁹ Melnick, *Kant’s Theory of the Self*, 41.

düşüncenin bir cismin dışsal hareketinden farklı olduğunu ve bu doğrultuda mısra örneğini kabul ediyorken, üçüncü paragrafta ise bu farklılığı reddetmesi ve mısra örneğinden de vazgeçiyor görünmesidir. Düşüncesindeki bu değişikliğe rağmen yorumcular, Kant'ın bize sırf bir düşünce ile düşünen bir şeyin basitliğinin kanıtlanamaz olduğunu söylemeye çalıştığında hem fikirdirler. Buna göre eğer Powell'ın yorumu doğru ise Kant aslında kendisi için mantıksal olarak imkânsız bir durumu karşısındakine neden olmasın demek ister gibi mümkün görerek ileri sürer. Bunun tersine Melnick'in yorumu doğru ise Kant'ın bilgi için bilincin birliği şartı gereksiz hale dönüşür. Bu nedenle hem Powell'ın hem de Melnick'in yorumu, kanaatimizce Kant'ın epistemolojisine aykırı düşer.

Bununla birlikte Kant'ın epistemolojide düşünen şeyin birliğini yani basitliğini şart koşarken burada bileşikliğine imkân tanınması bir açıklamaya ihtiyaç duyar. Ameriks de Kant'ın bu itirazının basitlik argümanını çürütmediğini, çünkü Kant'ın da düşünen şeyin birliğini deneyin zorunlu bir şartı olarak gördüğünü söyler. Fakat ona göre Kant'ın bu çıkarıma karşı çıkmasının nedeni, aslında ontolojik kanıtı karşı çıkmasının nedeni ile benzerdir. Diğer bir deyişle her iki argüman da düşünceden hareketle bir şeyin varlığını iddia etmeye çalışır.²⁰ Yani Kant düşünen şeyin basitliğini öne süren argümanı tıpkı ontolojik kanıt gibi sadece düşünceye dayandığı için bilgi açısından yetersiz bulur.

Buna göre Kant kendi epistemolojisi açısından düşünen şeyin basitliğini gerekli görse de aslında bileşik olmayışını sırf kavramlarla bilemeyeceğimizi söylemek ister. Çünkü Kant'a göre bilmek için kavramların ötesine geçmek yani sezgi gereklidir. Fakat düşünen şeyin sezgisi bile bizim için dış duyuda mevcut değilken basitliğinin sezgisinden hiçbir şekilde bahsedilemez. Bu nedenle düşünen şeyin basitliği empirik olarak bilinemez. Bununla birlikte ruhun basitliğinin bilinemezliği, Kant epistemolojisi açısından tutarlı görülebilirse de haklı sayılamaz. Çünkü burada ruhun basitliğine dair sezgi şartı koşmak onu cisimleştirmek anlamına gelir ve cisimler bileşik olduğu için artık bu durumda ruhun basitliğinden hiç söz edilemez hale gelir.

Dahası Ameriks'e göre bu noktada "Ruhun basitliği iddiasını, *a posteriori* olarak bizim karmaşık düşünceleri oluşturduğumuz gerçeğinden bir çıkarımla *a priori* bilinen sentetik bir önerme olarak sınıflandırmak hiç

²⁰ Karl Ameriks, *Kant's Theory of Mind*, 53.

de zor değildir.”²¹ Yani “ruh basittir” önermesi bizim kendi bilincimize dair deneyden yani iç duyudan çıkarsanan sentetik bir *a priori* doğru sayılabilir. Çünkü biz kendimizi birçok düşünen şeyden bileşik bir zihin olarak değil, aksine tek bir düşünen şey yani zihin olarak deneyimleriz.

Bunun dışında kanaatimizce ruhun basit olduğuna dair doğrudan bir sezgi mümkün olmasa da dolaylı bir sezgiden söz edilebilir. Yani ruhun kendisine dair sezgimiz yoksa da onun sonucuna dair bir sezgimiz söz konusudur. Buna göre mesela bir sınıfta toplanmış birçok öğrencinin aynı anda düşündüğü kavramlardan anlamlı bir önerme oluşturmanın imkansızlığı, dolaylı bir sezgi sayılabilir ve bu bize bileşik bir şeyin düşünemeyeceğine dair bir bilgi ortaya koyabilir.

3. Bilincimizin Basitliği Ruhumuzun Basitliğini Kanıtlamaz

Kant basitlik mantıksal yanlış çıkarımını eleştirmek için beşinci paragraftan dokuzuncu paragrafa kadar süren ikinci bir argüman daha geliştirir. Dördüncü paragrafın sonunda Kant bir anlamda ruhun basit olduğu önermesini nereden çıkarabileceğimiz sorusunu sorar ve beşinci paragrafta bu soruyu cevaplamak için geriye kalan tek seçeneğin, kendimiz üzerine düşünmemiz olduğunu söyler. Çünkü ona göre düşünen bir varlığın basitliği ancak her öznenin kendisi tarafından tecrübe edilebilir görünür. Kant da kendimizi bileşik bir “düşünüyorum” ediminde bulamadığımızı yani bilincimizin parçalara bölünmez olduğunu kabul eder. Çünkü “Düşüncenin tamamı, birçok özne arasında bölünebilir ve dağıtılabılır olsa da subjektif ben bölünemez ve dağıtılamaz ve bu, tüm düşüncede varsaydığımız bendir.”²² Bu noktada Kant üçüncü paragrafta düşünen şeyin bileşikliğine tanıdığı imkânı reddediyor olarak karşımıza çıkar. Melnick de beşinci paragrafla birlikte Kant’ın argümanında ruh veya düşünen şeyin basit olduğunu söyleyen küçük öncülü kabul ettiğini söyler.²³

Bununla birlikte altıncı paragrafta Kant, “düşünüyorum” ediminin basitliğinin bize bilgi değeri ifade etmediğini savunur. Çünkü ona göre “Düşünüyorum, bir deney değildir, fakat aksine her deneyin kendisine bağlı olduğu ve deneyden önce geldiği tam algının formudur.”²⁴ Ve bu bakımdan “düşünüyorum” edimi, bilginin de temel koşuludur. Ancak bilginin koşulu olan “düşünüyorum” bilgi sayılmaz ve bu nedenle benim basit olduğum da bilgi sayılmayacaktır.

²¹ Ameriks, *Kant's Theory of Mind*, 52.

²² Kant, *Critique of Pure Reason*, 419, A354.

²³ Melnick, *Kant's Theory of the Self*, 44.

²⁴ Kant, *Critique of Pure Reason*, 419, A354.

Dahası Kant yedinci paragrafta benliğin basitliğinin aslında “düşünüyorum” ediminden çıkarılan bir sonuç da olamayacağını ileri sürer. Çünkü benliğin basitliği düşünmenin bizzat kendisinde bulunur. Dolayısıyla “Ben basitim’ önermesi, tam algının doğrudan bir ifadesi sayılmalıdır.” Bütün bunlardan hareketle sekizinci paragrafta Kant “Bir öznenin tasarımının basitliğinin, öznenin kendisinin basitliğinin bilgisi olmadığını, çünkü onun özelliklerinin, sırf ‘ben’ ifadesi ile tasarlanırsa, bütünüyle içeriğinden tamamen boş olarak soyutlanabilir”²⁵ olduğunu söyler. Sonuç olarak Kant, dokuzuncu paragrafta ben ifadesinin öznenin birliğini (yani basitliğini) ifade ettiğini ve bizim de her zaman ben ifadesi ile kendimizin bu birliğini düşündüğümüzü fakat bundan hareketle kendimizin gerçek basitliğini kendi epistemolojisi açısından biliyor sayılmayacağımızı iddia eder.²⁶ Bütün bunların anlamı kısaca ben, kendimi basit olarak düşünürüm, fakat bu bir düşüncedir, bilgi değildir; dolayısıyla bu düşünceyi ortaya çıkaran ruhumun yani düşünen şeyin basit olduğunu kanıtlamaya yetmez.

Buraya kadar, yani ikinci yanlış çıkarımın beşinci ve dokuzuncu paragrafları (A354-356) arasında verilen bu cevabı, Smith, Kant’ın basitlik çıkarımının orijinal eleştirisi olarak kabul eder. Ona göre basitlik yanlış çıkarımına Kant’ın yönelttiği bu eleştiri, benim düşüncenin sadece mantıksal bir öznesi olduğumu, bunun dışında bir varlık hakkında bir bilgi vermeyeceğini ve bu nedenle içi boş ve dolayısıyla basit olduğunu söyler. Dolayısıyla Smith’e göre Kant bu şekilde ikinci yanlış çıkarımın öznenin tasarımının basitliğinden öznenin kendinde yani gerçekte de basit olduğu sonucunu çıkardığını fakat bunun çıkmayacağını söyler.²⁷

Powell da Kant’ın rasyonel psikolojiye karşı bu eleştirisini mantıksal yanlış çıkarım üzerine uygular. Burada büyük öncül, bizim kavramsal yapımızla ilgili yani bizim algımızda neye basit neye bileşik dememizle ilgili kavramsal bir doğruyu bildirir. Küçük öncül ise belirsizdir. Çünkü bir yoruma göre benliğin basitlik özelliğine sahip gibi tasarlanması gerektiği yani benim kendimi basit gibi düşünmem gerektiği şeklinde analitik bir doğruyu söyler. Powell’ın bu yorumunun nedeni Kant’ın benliğin basitliğini sadece bir bilinç veya düşünce saymasıdır. Powell için diğer bir yoruma göre ise benliğin basitliği sentetik *a priori* bir doğru yargıdır ki benliğin kendinde varlığının basitliğini iddia eder. Powell küçük öncülün birinci yorumunu kabul edersek çıkarımın geçersiz olacağını ileri sürer. Çünkü

²⁵ Kant, *Critique of Pure Reason*, 419, A355.

²⁶ Kant, *Critique of Pure Reason*, 420, A356.

²⁷ Norman Kemp Smith, *A Commentary to Kant's Critique of Pure Reason*, 458.

büyük öncül bir özelliğe (basitlik) sahip olduğunu söyleyen her şeyin basit olduğunu ve küçük öncül de benim bu özelliğe sahip gibi tasarlandığını söyler. Fakat bu yoruma göre benim basit *gibi* olduğum sonucu çıkar ama basit olduğum sonucu çıkamaz. Küçük öncülün ikinci yorumunu kabul ederseniz akıl yürütme geçerli bir çıkarım olur, fakat Kant küçük öncülün bu yorumuna yetkili olmadığını düşünür. Çünkü ona göre sentetik *a priori* doğrular, bizim deneyin doğası hakkında bildiklerimize göre çıkarsanması gereken şeyleri bildirir. Bu noktada Powell bize ilk yorumu kabul ettiğimizde ve “*gibi* tasarlanmak” ifadesini sonuç önermesine taşırsak bu çıkarımın Kant’a göre de geçerli olacağını ileri sürer. Çünkü birinci yoruma göre çıkarımdan ancak benim yani ruhun basit *gibi* tasarlanabilir olduğu sonucu geçerli olarak çıkabilir.²⁸

Sekizinci paragrafta Powell, Kant’ın basitlik mantıksal yanlış çıkarımına karşı argümanının bir benzerini daha verdiğini tespit eder. Bu eleştiri kısaca “Bir öznenin tasarımının basitliği, öznenin kendisinin basitliğinin bilgisi değildir.” ifadesinde yer alır. Bu ifade, Powell’a göre ‘ben’ tasarımının basit bir şeyin tasarımı olduğunu bilsek bile bundan hareketle “ben basittir” demeye hakkımız bulunmadığını söyler. Çünkü benliğin kendinde varlığı hakkında hiçbir şey biliyor değiliz. Dolayısıyla basitlik mantıksal yanlış çıkarımı, sırf bir tasarımdan hareketle gerçeklikte bir sonuç çıkarmaya çalışan bir illüzyon halini alır.²⁹ Sonuçta Powell bu mantıksal yanlış çıkarımın ruhun basit gibi tasarlanmasından basit bir varlık olduğuna sıçrama ile hile yaptığını söyler. Ona göre eğer bu mantıksal yanlış çıkarım geçerli olacaksa küçük öncülün ruhun kendinde varlığı hakkında doğru bir yargı olduğunun kanıtlarına sahip olmamız gerekir. Halbuki Kant için böyle bir kanıtı sahip olamayız.³⁰

Bütün bu yorumlara göre Kant’ın beşinci ve dokuzuncu paragraflar arasındaki argümanı şu şekilde açıklamak mümkündür: Kant’a göre basitlik çıkarımında büyük öncül bize bir basitlik tanımı verir, ikinci öncül benim bu tanıma uyduğumu söyler ve sonuç ise benim basit olduğum sonucunu çıkarsar. Fakat ikinci öncül, benim hakkımda yani ruh hakkında doğru bir yargıyı belirtse de bu sadece bir düşüncedir. Halbuki birinci öncül genel olarak deney nesneleriyle ilgili bir özelliği tanımlar. Dolayısıyla bu argüman genel deney nesneleriyle ilgili bir özellikten metafizik bir varlık olan ruh hakkında bir çıkarım yapar. Bu bakımdan çıkarım Kant’a göre birbirinden

²⁸ Powell, *Kant’s Theory of Self-Consciousness*, 101.

²⁹ Powell, *Kant’s Theory of Self-Consciousness*, 102.

³⁰ Powell, *Kant’s Theory of Self-Consciousness*, 103.

epistemolojik olarak farklı iki önermeden sonuç çıkarma yanlışı içerir. Kant'ın kendi epistemolojisine göre değerleri farklı iki önermeden bir sonuç çıkarmayı reddetmeye hakkı vardır fakat bu, bir mantık yanlışı olarak görülemez.

Ameriks de burada Kant'ın demek istediği şeyi, "Kendimi basit olarak görmekten başka bir şey yapamam da bundan benim basit olduğum sonucu çıkmaz." ³¹ Olarak ifade eder. Ameriks'e göre Kant buradaki yanlışı benliğin mutlak basitliğinin yanlış kullanılmasından doğduğunu düşünür. Fakat Ameriks burada Kant'ın düşündüğü şeyi şüpheli bulur. Çünkü bir zekanın birbirinden farklı verilen tasarımları birleştirmeden de düşünebileceğine imkân tanır.

Halbuki bileşik bir şeyden basit bir düşüncenin çıkmasını aslında Kant da kabule şayan bulmaz. Öyle ki eğer bileşik bir şeyin düşünmesi mümkün değilse bu, düşünen ruhun basit olmasını gerektirir. Fakat Kant bu sonucu bilgi saymaz. Kant için ruhun basitliğinin bilinmezliği kendi epistemolojisinin bir gereğidir. Fakat bu, bilincin basitliğinden ruhun basitliğini çıkarsamanın yanlış olduğunu göstermez. Çünkü değilse, bilincimizin basitliğinin nedensiz olarak ortaya çıktığı kabul edilmiş sayılır. Diğer bir deyişle, basit olan insan bilincinin, basit olması gerekmeyen bir töz tarafından üretilebileceğini düşünmek, sonuçtaki basitliğin nedensiz olarak yani yoktan var olduğu anlamına gelir. Halbuki insan zihni, yokluğun bir şeyin nedeni olmasını kabul etmez. Çünkü o zaman düşüncenin yani sonucun basitliği açıklamasız bırakılmış olur. Bu nedenle sonuçların ontolojik olarak kendilerine denk nedenlere sahip olduğunu düşünmek daha çok rasyonel ve doğaldır.³² Öyle ki Kant'ın kendisi de maddenin tüm değişimlerinde reaksiyona giren ve çıkan niceliğin veya harekette etki ile tepkinin birbirine eşitliğini sadece zorunlu değil, dahası sentetik *a priori* yani deneyin karışmadığı, fakat bilgimizi genişleten bir önerme olarak kabul eder.³³ Bütün bunlara göre bilincimizin basitliğinin ruhun basitliğinden dolayı olduğunu sentetik *a priori* olarak bildiğimiz söylenebilir.

4. Düşünen Ruh, Görüngülerin Nedeni Olan Numenden Ayırt Edilemez

Onuncu paragrafta Kant, önceki tüm eleştirilerine rağmen, bize ruhun basitliğinin herkesin kabul etmesi gereken bir değeri olduğunu söyler. Ona

³¹ Ameriks, *Kant's Theory of Mind*, 56.

³² Descartes, *Meditations*, 29.

³³ Kant, *Critique of Pure Reason*, 145, B18.

göre bu değer, ruhu maddeden ayırt etmenin aynı zamanda onun maddenin uğradığı bozulmadan da muaf olduğunu göstermesidir ve kısaca “ruh cisimsel değildir” önermesi ile ortaya konur. Kant kendisinin de cisimlerin sadece dış duyularımızdaki birer görüngü olduğunu kanıtladığını hatırlatır ve buna göre ruh bir görüngü sayılamaz. Bu şekilde Kant ruhun bir görüngü olmadığı anlamında cisimsel olmadığını kabul eder ve on birinci paragrafta şöyle der:

Düşünen öznenin cisimsel olmadığını haklı olarak söyleyebiliriz şu anlamda ki o, bizim iç duyumuzun bir nesnesi olarak tasarlandığından dolayı düşünüldüğü sürece dış duyunun bir nesnesi olamaz, diğer bir deyişle uzayda bir görüngü olamaz.³⁴

Kant bu haliyle ifade ettiği basitlik argümanının doğal olmasının yanında herkesin anlayabileceği kadar da açık olmasından dolayı insanların en eski zamanlardan beri ruh ve maddenin ayrı şeyler olduğunu kabul ettiğini söyler. Bu şekliyle Kant eleştirmek istediği rasyonel psikolojinin genel halk kitlelerince kabul edilmiş argümanını bazı noktalarda onaylayarak ortaya koyar.

Smith rasyonel psikolojinin ruhun basitliği argümanının Kant tarafından ifade edilen bu formunu şu şekilde tespit eder: Maddesel varlıklara dair hareket veya nüfuz edilemezlik gibi özellikler içsel duyumuzla bilinemez. Aynı şekilde içsel olan duygularımız ve düşüncelerimiz de dışsal duyu ile sezilemez. Bu farklılıklarına göre ruh, uzayda yer kaplayan bir görüngü ve dolayısıyla da cisimsel bir şey olamaz. Cisimler ise bölünebilirdir ve ruh bir cisim olmadığına göre bölünemez yani basit olduğu sonucu çıkar. Smith, Kant’ın rasyonalistler tarafından ileri sürülen bu argümanla kısmen anlaştığını düşünür. Çünkü ona göre Kant eleştirdiği bu argümanı aynı zamanda “doğal ve popüler”, “en basit anlayışa sahip olanlara uygun” olmakla ve insanları ruhun bedenden farklı olduğu düşünmeye götürmekle över.³⁵

Powell’a göre ise burada Kant da ruhun gayri cisimsel olduğunu kabul etmek için bir nedene sahip olduğumuza inanır. Çünkü cisimsel şeyler bizim dış duyumuza verili olan görüngülerdir.³⁶ Cisimlerin aksine ruh ise böyle bir görüngü değildir. Bu nedenle biz hiçbir zaman düşünen şeyleri uzayda yer kaplayan cisimler gibi tecrübe edemeyiz. Dolayısıyla Kant düşünen varlıkların iç duyunun nesnesi olduklarını ve buna göre dış duyunun bir

³⁴ Kant, *Critique of Pure Reason*, 420-1, A358-9.

³⁵ Smith, *A Commentary to Kant's Critique of Pure Reason*, 460.

³⁶ Powell, *Kant's Theory of Self-Consciousness*, 105.

nesnesi olmadığı anlamında ruhun gayri cisimselliğini makul olarak söyleyebileceğimizi destekler. Bu bakımdan ruhlar görüngüler dünyasındaki cisimler gibi tecrübe edilemediğinden dolayı ruhların cisimlerden farklı olduğu en eski zamanlardan beri doğal ve popüler olarak kabul edilegelmiştir. Fakat Kant bu doğal ve popüler algıdan ruhun ve cisimlerin görüngüsel düzeyde birbirlerinden farklı oldukları sonucu çıkar demez. Bununla birlikte görüngüsel olarak ruhlar ve cisimler farklı değildir demenin de bir anlamı yoktur. Dolayısıyla “Ruhlar, açıkçası yeterince gayri cisimseldir.” ve buna göre “Kant rasyonel psikolojinin savunucusuna (ikinci) yanlış çıkarım sonucunun gayri cisimsel formülünü bağışlar.”³⁷ Yani Kant bu argümanın “ruhlar gayri cisimseldir” sonucunu onaylar ve basitlik çıkarımının da zaten ulaşmak istediği bu sonuçtur.

Gerçekten de Kant ruhun basitliğine dair sunulan bu popüler argümanı ruhun gayri cisimsel olduğu noktasına kadar kabul eder. Bununla birlikte, on ikinci paragrafta, Kant bu basitlik argümanına karşı, üçüncü karşı argümanını ileri sürer:

Fakat şimdi uzam, nüfuz edilmezlik, bileşik ve hareket -kısacası dış duyumuzun bize aktardığı her şey- düşünceler, duygular, eğilimler veya kararlar değildir ve onları içermezler, ki bunlar asla dış duyumuzun nesnesi olamazlar, fakat aynı şey, dış görüngülerin temelinde bulunan ve dış duyumuzu uzam, madde ve şekil vb. tasarımları almasını sağlayacak şekilde etkileyen bu şey, bir numen olarak (veya daha iyisi, aşkınsal nesne olarak) düşünüldüğünde, aynı zamanda düşüncelerin öznesi olabilir...³⁸

Buna göre Kant açıkça dış duyunun nesnesi olan şeylerin hiçbir zaman iç duyunun nesnesi olan düşünceler ile aynı olmayacağını kabul eder, fakat dış duyumuzu etkileyen cisimlerin bir görüngü olduğunu dikkate alarak onların da ortaya çıkmasına neden olan şeyin bir numen olduğunu söyler ve bu numenin bizim düşüncelerimizin de öznesi olabileceğini düşünür. Yani biz sadece görüngüleri bilebiliriz, fakat dış duyumuzda ortaya çıkan bu görüngülerin nedeni bizim için bilinir olmadığından dolayı bir numendir. Bu nedenle görüngülerin bilmediğimiz nedeni olan numenin aynı zamanda düşünen ruhumuz olması ihtimalini de reddedemeyiz. Dış duyunun görüngülerine neden olan numen aslında uzamlı, katı veya bileşik değildir diyebiliriz, fakat bu tanım onun ne olmadığını ifade eder ne olduğunu değil. Dolayısıyla Kant “İnsan ruhunun doğasının iddia edilen basitliğinin, eğer bir

³⁷ Powell, *Kant's Theory of Self-Consciousness*, 106.

³⁸ Kant, *Critique of Pure Reason*, 420-1, A358.

kimse maddeyi sırf bir görüngü olarak kabul ederse (etmeli ise) alttaki nedeni açısından maddeden yeterli bir şekilde ayırt edilemez.”³⁹ olduğu sonucuna ulaşır. Bunun anlamı ruhun basit olduğunu kabul etsek bile görüngülere neden olan numenden farklı olduğunu bilemeyeceğimizdir.

Smith de bu argümanda Kant’ın, görüngüler ile kendinde şeyler arasındaki farklılığa başvurduğunu tespit eder. Ona göre eğer maddesel şeyler kendinde şeyler olsa elbette bundan hareketle ruhun cisimler gibi bölünebilir olmadığını ve dolayısıyla basit olduğu söyleyebiliriz. Fakat cisimler kendinde şeyler değil, aksine dış duyumuzu etkileyen görüngülerdir. Bu nedenle konu, ruh ile cisimler arasındaki farklılık değil, aksine ruh ile dış görüngülere neden olan şey arasındaki farklılıktır.⁴⁰

Powell’a göre ise on ikinci paragraftaki argümanında Kant, ruhun gayri cisimsel olduğunu kabul etmenin aynı zamanda ruhun ölümsüz olduğunu kanıtlamayacağı iddiasına yönelir. Bu amaçla görüngüler olarak cisimlerin nedeni olan bir numenin düşüncelerimizi üreten bir ruh olmasını mümkün bulur. Öyle ki Kant kısırtıcı biçimde görüngülerin nedeni olan numenin basitliğini de kabul eder. Çünkü görüngülerin nedeni olan numen de kendinde varlık olarak basit olabilir. Buna göre ruhun kendi doğası bakımından basit olduğunu kabul etmekle onu görüngü olan cisimlerden ayırt etsek bile görüngülerin nedeni olan numenden ayırt edemeyiz.⁴¹

Buna göre Kant’ın bu eleştirisi kısaca ruhumuz, görüngü olarak cisimlerin nedeni olan numen ile aynı varlık olabilir anlamına gelir. Peki ama ruhumuz ile görüngü olarak cisimlerin nedeni olan numenin aynı olması ile Kant neyi kasteder? Buna cevap olarak on üçüncü paragrafta Kant şunları söyler:

Dış duyumuz açısından uzamın ait olduğu kendinde tözde, kendi iç duyuları aracılığıyla bilinçli olarak tasarlanabilen düşünceler de bulunabileceğini varsayabilirim. Böylece bir ilişki içinde bir beden olarak adlandırılan aynı şey, aynı zamanda diğerinde düşünen bir şey olabilir, elbette düşüncelerini sezemeyiz yalnızca görünüşte işaretlerini sezebiliriz. Dolayısıyla sadece ruhlar (belirli bir tür töz olarak) düşünür ifadesi iptal edilebilir ve yerine daha alışıldık olarak insan varlıkları düşünür denebilir, eş deyişle, dış görünüşü uzamlı olan aynı varlık, içsel olarak (kendinde) bileşik olmayan aksine basit olan ve düşünen bir öznedir.⁴²

³⁹ Kant, *Critique of Pure Reason*, 421, A359.

⁴⁰ Smith, *A Commentary to Kant's Critique of Pure Reason*, 460.

⁴¹ Powell, *Kant's Theory of Self-Consciousness*, 106.

⁴² Kant, *Critique of Pure Reason*, 421, A359-360.

Buna göre Kant kendisini beden olarak gösteren tözün aynı zamanda düşüncelerimizi üreten ruh ile aynı varlık olabileceğini söyler. Bu nedenle düşünen şeyin sadece ruh olmak yerine kendini beden olarak gösteren tek bir insan varlığı olarak adlandırılmasını önerir. Böylece Kant düşüncenin ve bedenin tek bir tözün ilinekleri olduğunu varsayar.

Bennett, Kant'ın ruhun ve bedenin nedeninin aynı varlık olma imkanını ciddiye almadığını söyler. Ona göre Kant'ın amacı sadece tıpkı rasyonel psikolojinin yaptığı gibi eğer veri olmadan ruh hakkında bilgi sahibi olmaya kalkışsanız kendinde şeylerin alanına girmiş olursunuz ve bu durumda da çürütülme korkusu olmadan her şeyi iddia edebilirsiniz demektir. Bu nedenle Kant'ın bu varsayımı başvurmasından zevk almamak gerekir. Çünkü Kant, burada, Leibniz tarafından yapıldığı üzere, uzaydaki görüngü olarak kendini gösteren bedenin ve kendinde varlık olarak ruhun bir araya getirilmesinin hiçbir şeyi çözmeyeceğini göstermek ister.⁴³ Bununla birlikte Bennett'in burada Kant'ın ruh ve bedenin nedeninin aynı töz olduğu düşüncesini savunmadığına dair yorumu gerçeği yansıtmaz. Çünkü Kant bedenin ortadan kalkmasıyla düşüncenin de ortadan kalkabileceğini bu varsayımı kabul etmeye dayandırır.

Ameriks ise ruhun ve bedenin nedeni numenin aynı varlık olması imkanına başvurmayı Kant için tuhaf sayar. Fakat ona göre Kant'ın bu imkânın gerçek olduğuna inandığı düşünülebilir. Çünkü Kant için görüngü olarak insan bedenlerinin nedenleri düşünen benliklerin nedenleri ile aynı olabilir ve bunun tersine inanmak ise bir bedende birden çok düşünen töz olabileceği anlamına gelir.⁴⁴

Powell'a göre de Kant empirik tam algının yani bilincimizin ve uzamlı bedenlerin altında yatan şeyin ne olduğunu bilmediğimizden dolayı kendinde varlık olarak basit fakat düşünce ve uzamlılık gibi nitelikleri olan tek bir tözün bulunmasını makul sayar. Fakat Kant için bu düşünce "hayali bir spekülasyondan" başka bir şey değildir.⁴⁵ Çünkü hem düşünen benliğin hem de uzamlı bedeninin nedeni olan şey bizim bilgimiz dışındadır. Dolayısıyla Kant'ın söylemek istediği şey, ruhun bilinç olarak ortaya çıktığı haliyle maddesel veya bedensel görüngülerden ayırt edilebileceğidir. Fakat bu bize ruhun maddenin altında yatan tözden farklı olup olmadığını bildirmez. Dolayısıyla düşünen ve maddesel görüngüleri üreten tek töz eğer kendinde varlık olarak bileşik ise ve bu nedenle de dağılıbilir ise bunu

⁴³ Jonathan Bennett, *Kant's Dialectic*, 92-3.

⁴⁴ Ameriks, *Kant's Theory of Mind*, 63.

⁴⁵ Powell, *Kant's Theory of Self-Consciousness*, 107.

bilemeyiz Öyle ki ruhun gayri cisimsel olduğunu kabul etsek bile onu dağılmaya maruz kalmayacak bir tözden ayırt edemeyiz.⁴⁶ Ancak burada şunu belirtmek gerekir ki Powell'ın söz konusu tek tözün bileşikliğinden bahsetmesi Kant'ın metninden çıkarılamaz ve bir önceki yorumuyla da çelişki oluşturur. Çünkü önceki yorumunda da görüleceği üzere Powell'a göre düşünen ruhun ve bedeninin nedeni olan numenin basitliği Kant tarafından kabul edilmiş durumdadır.

Buna göre Kant'ın bedeni üreten tözden ayırt edilemezliğinden dolayı ruhun ölümsüzlüğünün bilinemeyeceğini çıkarsadığı açıktır. Öyle görünüyor ki Kant eğer düşünen ruh ile bedeni üreten numen tek bir töz ise bedeninin ölümünden sonra ruhun düşünmeye devam etmesinin gerekli görülmeceğini düşünür. Çünkü düşünenin artık ruh değil beden şeklinde görünen insan olduğu kabul edildiği için, tözün neden olduğu beden dağılıbilir ise aynı şekilde neden olduğu düşüncenin dağılabileceği de varsayılabilir. Buna göre Kant'ın bu düşüncesi aslında bedeninin düşündüğü varsayımını içermektedir. Diğer bir deyişle Kant bedeninin dağılmasından düşüncenin de dağılacağı yani tözün uzamlılık niteliği ortadan kalktığı için düşünce niteliğinin de ortadan kalkacağını çıkarsamaktadır. Fakat bu sonuç kanıtsız durmaktadır. Çünkü uzamlılık niteliğinin ortadan kalkması düşünce niteliğinin ortadan kalkmasını gerektirmez denilebilir. Öyle ki uzamlılık bileşik bir nitelik, düşünce ise basit bir niteliktir. Bununla birlikte bedeninin ölümüyle düşüncenin de ortadan kalkacağı kabul edilse bile hâlâ ikisine neden olan ruhsal töz var olmaya devam etmektedir. Bu durumda Kant yine ruhun ölümsüzlüğünü çürütmüş değildir.

Dahası düşünen ruhun bedeni üreten tözden ayırt edilemezliğini Kant her ikisinin de basitliğinin kabul edilmesine dayandırmıştır. Bu noktada ise rasyonel psikolojinin ruhun basitliği ve dolayısıyla da ölümsüzlüğü iddiası onaylanmış görünmektedir. Ayrıca burada bir görüngü olarak bedeninin nedeninin, düşünen ruh ile nasıl aynı şey olabileceği de başka bir tartışma gerektirir. Çünkü bedenler ile cisimler arasında görüngü olmak bakımından bir farklılık olmadığından dolayı tüm cisimlerin de benzer bir nedeninin olması gerekir. Buna göre eğer bedenimizin nedeni düşünen ruhumuz ise ya her bir cismin de kendilerine neden olan düşünen ruhlara sahip olması gerekir ki bu, nedenleri gereksiz yere çoğaltmak sayılır. Ya da ruhumuzun bedenimiz dahil tüm cisimlerin de nedeni olabilmesi beklenir ki bu durumda evrenin kendi yarattığımız bir cennet veya rüya olması gerekir.

⁴⁶ Powell, *Kant's Theory of Self-Consciousness*, 108.

Halbuki gerçek bunun aksidir. Ya da bedenimiz dahil tüm cisimlerin nedeni başka bir töz yani Tanrı'dır ki bu ise Kant'ın varsayımına göre düşüncemizin nedeninin de Tanrı olduğu anlamına gelir. Bu durumda bir Tanrı'nın her bedende farklı bir benlik veya bilinç olarak bölünmesi sorunu ortaya çıkar. Burada bedeni üreten tözün ve ruhun aynı olduğu varsayımının tüm bu sonuçları Kant tarafından dikkate alınmış değildir. Dolayısıyla düşünen ruh ile bedenin nedeni numenin aynı töz olması varsayımından hareketle bedenin ortadan kalkmasıyla düşüncenin de ortadan kalkacağını çıkarmak sonuçlarını dikkate almadan doğru görünmemektedir.

Sonuç

İlkçağda Platon ve modern dönemde Descartes ile Leibniz tarafından savunulduğu üzere ruhun basitliği argümanı, insanın düşüncesinin bölünmediği ve bedenin eksilmesiyle de eksilmediğinin öznel tecrübesinden hareketle basit bir şey olduğunu ve dolayısıyla bölünebilen beden ile aynı şey olmadığını ifade eder. Buna göre ruhun basitliği argümanı düşünen şeyin yani benim bir ruh olduğumu kanıtlamaya çalışır.

Kant ruhun basitliği çıkarımını "birçok şeyin birleşmesi sonucu olmayan hareket basittir, ruh veya düşünen şey de bileşik olmayan bir harekettir, o halde ruh veya düşünen şey de basittir" şeklinde kabul eder ve bu çıkarımı mantıksal bakımdan yanlış olarak gösterir. Çünkü Kant'a göre bir çıkarımın mantıksal olarak yanlış olabilmesi için orta terimin öncüllerde birbirinden farklı anlamlarda kullanılması gerekir. Ancak bu çıkarımda orta terimin öncüllerde iki farklı anlamda kullanılması, görüldüğü üzere, söz konusu değildir.

Ayrıca Kant'ın verdiği bu çıkarım, Platon ve Kartezyen düşünürlerce savunulan ruhun basitliği argümanı ile bir benzerliğe de sahip değildir. Çünkü Kartezyen ruhun basitliği argümanı, Kant'ın verdiği çıkarımdan farklı olarak, sezgi nesnelere dayanan bir basitlik tanımından yola çıkmaz. Aksine düşüncenin basit olmasından hareket eder ve düşünen şeyin bileşik olan bedenden farklı olduğunu çıkarır.

Dahası Kant, kendi formüle ettiği ruhun basitliği çıkarımına karşı, üç karşı argüman ileri sürer. Üçüncü paragrafta görülen birinci argüman, ruhun basitliğinin bilinmeyeceği iddiasıdır. Buna göre düşünce nasıl birçok kavramdan bileşik bir şey ise benzer bir şekilde düşünen şeyin yani ruhun da bileşik olduğu düşünülebilir. Çünkü düşünen şeyin bileşik olmadığı sadece kavramsal olarak bilinemez. Bu nedenle ruhun basit

olduğunu bilmek için deney gereklidir. Dolayısıyla Kant kendi bilgi teorisine göre düşünen şeyin basitliğini öngörse de deney içeriği olmadıkça ona bilgi niteliği atfetmek istemez. Bununla birlikte ruhun basitliğine dair deneyi gerekli görmek aslında onun sezgimizdeki bir cisim olmasını istemek demektir ki bu durumda artık ruhun basit olduğu iddia edilemez. Çünkü sezgimizdeki şeyler birer cisimdir ve bileşiktir. Fakat Kant'ın iddiasının aksine aslında eğer içe bakış yani kendimize dair bilincimiz, bir deney olarak kabul edilirse kendimizi basit olarak bildiğimizi söyleyebiliriz. Dahası ruhun basitliğine dair doğrudan bir sezgimiz yoksa da dolaylı yani sonucuna dair bir sezgimiz olduğu düşünülebilir. Mesela bir araya gelmiş birçok insanın aynı andaki bireysel olarak düşündüğü kavramların anlamlı bir önerme oluşturamaması, dolaylı bir sezgi olarak görülebilirse bizim için düşünen şeyin yani ruhun basit olduğuna dair bilgi ortaya koyabilir.

Beşinci ve dokuzuncu paragraflar arasında Kant basitlik çıkarımına karşı ikinci bir argüman daha sunar. Bu argüman, bilincin basitliğinden ruhun basitliğinin çıkarsanamayacağını ileri sürer. Bu doğrultuda Kant ruhumuzun veya düşünen şeyin basitliğinin bilgisi için kendi bilincimize başvurmamız gerektiğini kabul eder. Çünkü biz de kendimizi düşünürken tek bir şey olarak buluruz. Yani bilincimiz farklı farklı öznel arasında bölünmüş değildir. Ancak ona göre bilinç, bir düşüncedir ve bilgi sayılmaz. Çünkü bilinç, sezgi içermez. Sekizinci paragrafta ise Kant bilinç ile bilinci üreten ruh arasında bir ayrıma gider ve bilincin basitliğinden ruhun basitliğinin çıkarılamayacağını iddia eder. Bu tespite göre basitlik çıkarımını yeniden ele alırsak Kant'a göre büyük öncül sezgi nesnelere göre bir basitlik tanımı yaparken küçük öncül metafizik bir varlık olarak ruhun da öyle olduğunu iddia eder, fakat epistemolojik olarak farklı iki önermeden bir sonuç çıkarılamaz. Dolayısıyla Kant'a göre basitlik çıkarımı mantıksal olarak yanlış sayılmayı gerektirir. Fakat bu da aslında mantıksal bir yanlış olarak görünmez. Dahası eğer bir düşüncenin oluşumu basit olmayı gerektirir ise ki Kant da bunu mısra örneğini vererek kabul eder, düşüncenin basitliğinin ruhun basitliğinden dolayı olduğunu çıkarsamak yanlış değildir. Çünkü bileşik bir şey hiçbir zaman bir düşünce oluşturamaz. Yani bileşik bir şey düşünemez. O halde düşüncenin basitliği, ruhun basitliğini gerektirir. Değilse, düşüncenin basitliğinin kendi kendine ortaya çıktığı varsayılmış olur. Halbuki yokluk hiçbir şeyin nedeni değildir. Bu bakımdan insan zihni sonuçların kendilerine denk nedeni olmasını gerekli bulur. Kant da maddenin değişimlerinde niceliğin ve harekette etki ile tepkinin birbirine eşitliğini deneyden gelmediği halde bilgimizi genişleten

sentetik *a priori* önerme sayar. Bu ilkeye göre düşüncenin basitliğinin nedeninin ruhun basitliği olduğunu deneye dayanmaksızın bildiğimiz kabul edilebilir.

Onuncu paragrafta Kant ruhun basitliğinin aslında ruhun dış duyularımızla algılanan bir cisim olmadığı anlamına geldiğini ve bu nedenle halk tarafından da kabul gören bir düşünce olduğunu onaylar. Öyle ki on birinci paragrafta açık bir şekilde düşünen özne yani ruhun cisim olmadığını söylemeye hakkımız olduğunu söyler. Kant tarafından ortaya konan geleneksel bu akıl yürütmeye göre, ruhumuz iç duyunun bir nesnesidir, cisimler ise dış duyunun nesnelere ve o halde ruhumuz cisim değildir şeklinde ifade edilebilir. Bu noktada şunu tespit etmek gerekir ki Kant'ın ruhun gayri cisimsel olduğunu kabul etmesi, basitlik çıkarımının zaten varmak istediği sonuçtur. Çünkü basitlik çıkarımının da tek amacı düşünen şeyin, duyularımızda mevcut bir cisim olmadığı için basit olduğunu savunmaktır. Bu nedenle gayri cisimsel olduğunu kabul etmek cisimlerin tersine ruhun basitliğini ve ölümsüzlüğünü kabul etmek anlamına gelir.

Fakat on ikinci paragrafta birlikte Kant bu akıl yürütmeye karşı da üçüncü argümanını ileri sürer. Ona göre cisimler kendinde varlık değil, tam tersine birer görüngüdür. Fakat bu görüngülerin de kendinde varlık yani numen olarak nedenleri vardır. Dolayısıyla bizim için birer numen olan ruhumuzun ve görüngülerin nedeninin aynı şey olmadığını bilemeyiz. Bu durumda Kant'a göre ruhun basitliğini kabul etsek bile onu görüngülerin nedeni olan tözden ayırt edemeyiz. Peki ama bunun sonucu nedir? On üçüncü paragrafta, Kant bu soruya insan bedenlerinin nedeni olan numenin ve düşünen şeyin tek bir töz olmasının mümkün olmasıyla cevap verir. Yani kendisini beden şeklinde gösteren numen ile düşünen ruhumuz aynı varlık olabilir. Bu durumda ise Kant'a göre biz kendimizin beden olmadığını kabul etsek bile bundan hareketle bedenın dağılmasından sonra düşünmeye devam edebileceğimizi ve dolayısıyla ölümsüz olduğumuzu söyleyemeyiz. Çünkü beden gibi düşünce de söz konusu numenin bir etkinliğidir ve beden şeklindeki etkinliği ortadan kalkabilirse düşünce etkinliğinin de ortadan kalkabileceği düşünülebilir.

Peki ama bu haliyle Kant'ın üçüncü argümanı ruhun basitliği iddiasını çürütür diyebilir miyiz? Kanaatimizce bunu söyleyemeyiz. Çünkü düşünen ruh ile bedenın nedeni olan numenin aynılığı zaten her ikisinin de basitliğine dayandırılmıştır ve bu durumda rasyonel psikolojinin ruhun

basitliği iddiası kabul edilmiş görünmektedir. Öyle ki ruhun basitliği kabul edildiğinde ölümsüz olduğu sonucu da kendiliğinden çıkar.

Ayrıca Kant'ın bedeninin ortadan kalkmasıyla düşüncenin de ortadan kalkabileceği beklentisi de eleştiriye açıktır. Tözün beden şeklindeki etkinliğinin ortadan kalkmasından dolayı düşünme etkinliğinin de ortadan kalkabileceğini çıkarsamak zorunlu değildir. Çünkü Kant'ın bu çıkarımı açıkça bedeninin düşündüğü varsayımına dayanır. Halbuki düşünen şey ve bedeninin nedeni olan töz aynı olsa bile bedeninin ortadan kalkması düşüncenin ortadan kalkmasını gerektirmez. Çünkü bedeninin bileşik olduğu için ortadan kalktığı ve düşüncenin ise basit olduğu için var olmaya devam edeceği söylenebilir. Dahası bedeninin ortadan kalmasıyla düşünmenin de ortadan kalkacağı kabul edilse bile Kant her ikisinin de nedeni olan ruhun ölümsüzlüğünü çürütmüş görünmez. Ancak burada Kant ve yorumcularının ihmal ettiği gözlenen bedeninin nedeninin bir numen olarak bizim ruhumuz olabileceği düşüncesi de tartışılmaya muhtaçtır. Dolayısıyla ruhun ölümsüzlüğünü çürütmek için Kant'ın görüngü olarak bedenimizin nedeni ile düşünen ruhumuzun aynı varlık olduğunu söylemesi, sonuçlarını dikkate almadan makul görünmemektedir.

Sonuç olarak ruhun basitliğini, kendisinin sadece doğrudan sezgisine sahip olmadığımız için bilinemez saymak yerine, dolaylı sezgi olarak onun sonucu olan düşüncenin basitliğinden dolayı biliyor sayılabiliriz. Çünkü bileşik olan bir yapının düşünemediğinin bilgisi, aynı zamanda, düşünen şeyin basit olduğunun bilgisi olarak kabul edilebilir.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest:

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support:

Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Ameriks, Karl. *Kant's Theory of Mind, An Analysis of the Paralogisms of Pure Reason*. Oxford: Clarendon Press, 2000.

Bennett, Jonathan. *Kant's Dialectic*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

Descartes, Rene. *Meditations on First Philosophy with Selections from the Objections and Replies*. Çev. Michael Moriarty. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*. Çev. Paul Guyer ve Allen W. Wood. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

- Kitcher, Patricia. "Kant's Paralogisms." *The Philosophical Review* 91:4 (1982): 515-547.
- Leibniz, G. W. "Monadology." *Philosophical Texts*. Çev. ve ed. R. S. Woolhouse ve Richard Francks, içinde 267-281. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Melnick, Arthur. *Kant's Theory of the Self*. New York: Routledge, 2009.
- Smith, Norman Kemp. *A Commentary to Kant's Critique of Pure Reason*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.

